

Kliski Sandzak [Klis Sancağı Kuruluşundan Girit Savaşının Başlangıcına Kadar (1537-1645 Yılları)]

Fazileta Hafizović

Saraybosna Şark Enstitüsü Yayınları, Saraybosna, 2016, 336 Sayfa, ISBN 978-9958-626-32-6

Okan BÜYÜKTAPU

Ülkemizde seksenli ve doksanlı yıllarda sosyo-ekonomik tarih çalışmaları kapsamında büyük revaç gören tapu tahrirlerine dayalı sancak çalışmaları özellikle son on yılda oldukça azalmıştır. Buna rağmen sayıca daha az olsa da ilk örneklerinden farklı olarak konuya daha farklı açılardan yaklaşan ve bilgisayar destekli analiz ve verilerle yeni bilgilere ulaşmamıza olanak sağlayan çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir.

Tahrir çalışmalarına yoğun ilginin olduğu ilk evreyi sadece Türk tarihçileriyle sınırlandırmamak, Orta Avrupa, Balkanlar ve Arap coğrafyasından birçok tarihçinin de Osmanlı arşivlerinin en kıymetli ve en zengin koleksiyonlarından olan tahrirlere dayalı önemli çalışmalar yaptıklarını hatırlatmak gerekmektedir. Macar, Yugoslav, Bulgar, Arap ve diğer milletlerden tarihçiler kendi coğrafyalarıyla ilgili olan tahrirlerden yararlanarak önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Eski Yugoslavya ve bugünün Boşnak tarihçileri içinde mümtaz bir yere sahip olan Fazileta Hafizović hâlihazırda en önemli Bosna tarihçilerinden biri olduğu kadar tahrir çalışmalarına dayalı yapılan araştırmaların da yaşayan en önemli temsilcilerinden biridir. Kırk yılı aşkın süreye uzanan çalışmalarının son meyvesi olan “Klis Sancağı Kuruluşundan Girit Savaşının Başlangıcına Kadar (1537-1645 Yılları)”, Klis sancağı üzerine bugüne kadar yapılmış ilk monografidir. Bosna eyaletinin en önemli sancaklarından biri olan Klis sancağıyla ilgili Türkçe literatürde henüz makale düzeyinde dahi bir ürün verilmemiş olması ise dikkat çekicidir.

Bosna eyaletinin Dalmaçya kıyılarına paralel şekilde uzanan Klis sancağı; batıda Krka, kuzeybatıda Bihaç, doğuda Bosna ve güneyde Hersek sancaklarıyla çevriliyken, güneyinde Venedik'in hâkim olduğu Dalmaçya kıyıları bulunuyordu. Klis sancağının merkezi olacak Klis Kalesi, 1537'de Gazi Hüsrev Bey'in kethüdası olan ve ilk Klis sancakbeyi olarak atanacak Hırvat asıllı Murad Tardıç tarafından fethedildi. Klis Kalesi önemli bir Venedik şehri olan Split'in hinterlandındaydı ve Dalmaçya'nın orta kısımlarının etkin kontrolü için stratejik askerî öneme sahipti.

Kitabının “Giriş” bölümünde (s. 7-10) Hafızoviç, neden kuruluşundan Girit Savaşı'na kadar olan dönemi seçtiğini açıklıyor. Yazar bu tarih aralığını, büyük fetihlerin durması ve serhaddin stabil hale gelmesi akabinde giderek kurumsallaşmakta olan imparatorluğun uzak bir bölgesinin durumu hakkında daha sağlıklı bilgi edinebilmek için tercih etmiştir.

Kitabın “Bosna-Osmanlı İlişkileri ve Ortaçağ Bosna Krallığı Topraklarındaki İlk Sancağın Oluşumu (1386-1537)” başlıklı birinci bölümünde (s. 11-29) yazar, Bosna'nın tarihini kısaca özetler. Osmanlılar 15. yüzyılın ikinci yarısından başlamak üzere 16. yüzyılın sonlarına kadar Bosna ve Hersek'in büyük bölümlerine ve ardından Bosna sınırı boyunca Dalmaçya sahillerine doğru hâkimiyet alanını kademeli olarak genişletmiştir. 1580'de Krka Nehri'nin kuzey ve batısında kalan alanda Krka sancağı kurulana kadar Klis, Rumeli eyaletindeki en büyük sancaklardan biri olarak varlığını sürdürür. Hafızoviç daha sonra 1550 (TD. 440), 1574 (TD.533), 1585 (TD. 622) ve 1604 (TD.475) tarihli tahrir defterlerinden elde ettiği verileri kullanarak Klis sancağının bu dönemler içinde geçirdiği sınır değişikliklerini detaylı olarak okuyucuya sunar.

“Klis Sancağındaki Nüfus ve Yerleşim Yerleri” başlıklı ikinci bölümde (s. 30-237) yazar, sancaktaki yerleşim türlerini ayrıntılı olarak ele alır. Kasaba, varoş ve köylerin hem kendilerini hem de nüfus yapılarını detaylı incelemeye tabi tutar. Yazar, tahrir defterlerinin sunduğu verileri kullanarak vergi çeşitleri, miktarları; reyanın medeni durumları, yaş aralıkları, ekonomik etkinlikleri hakkında bilgiler verir. Yerleşim örneklerine dayanarak, 16 ve 17. yüzyılın ilk yarısında reyanın geçirdiği demografik, sosyal ve ekonomik değişiklikleri anlatır. Ayrıca, bu bölümün sonunda, tarih yazımı araştırmalarının önemli problemlerinden biri olan Balkanlardaki Ulah nüfusu ve ulusal mensubiyet konularını tartışmaya açar. Yazar, Ulahların bir ulusa herhangi bir ulusal bağlılık hissetmedikleri bir zamanı temel alan iddia, siyasi söylem ve sözde bilimsel araştırmaların kötüye kullanılmasının yanlış olduğunu savunur.

“1593'ten 1645'teki Girit Savaşının Başlangıcına Kadar Klis Sancağı” başlıklı üçüncü bölümde (s. 238–261), 1593-1606 arası dönemde hüküm süren Uzun Savaşların tarihsel bağlamını ve o dönemde Klis serhaddinde sınırlı kaynaklara rağmen yürütülen Venedik-Osmanlı mücadelelerini inceler. Hafızoviç ayrıca 17. yüzyılın ilk yarısından sonra tahrirlerin artık önemini kaybetmesi neticesinde görülen ana kaynak değişikliği nedeniyle bu bölgenin tarihine eğilmek için İtalyan kaynaklarına daha fazla müracaat etmek durumunda kaldığını belirtir. Yazara göre Klis sancağında Uzun Savaşların akabinde kasabadan küçük şehirlere doğru bir gelişim görülmektedir ve bu çıkarımını delillendirmek için sosyo-ekonomik düzeyde meydana gelen çok sayıda değişikliği detaylıca listeler ve şablonlarla gösterir. Bununla birlikte,

kaynaklarda şehir sakinlerinin sayısının azaldığını kaydettiğinden, bazı yerleşim yerlerinin muhtemelen savaş şartlarından etkilendiğini belirtir.

“XVI. yüzyılda Devlet Adamlarının Mülkleri ve Aileleri” başlıklı dördüncü bölümde (s. 262-290) yazar, sancaktaki yüksek sosyal tabakaları, yani toplumun önde gelen daha zengin üyelerini inceler. İncelenen elitler arasında, Skradin kökenli olan ve Klis Kalesi çevresinde zengin mülkleri bulunan Kanuni Sultan Süleyman’ın damadı Rüstem Paşa da bulunmaktadır. Hafızoviç, Klis sancağında büyük mülkler satın almış olan bir dizi yüksek rütbeli Osmanlı yetkilisinin biyografilerini ve varlıklarını ele alır ve onların izledikleri mülk politikalarının yarattığı sonuçları inceler. Yazara göre kitapta bahsedilen devlet adamlarının uyguladığı kamu binaları inşa ettirme geleneği çok önemliydi ve politikalar sancak boyunca Osmanlı kentsel yerleşimlerinin ortaya çıkması ve genişlemesinin temelini oluşturmuştu.

Hafızoviç “Sonuç” bölümünde (s. 291-295) Klis sancağının var olduğu dönem boyunca Venedik-Osmanlı sınırının bir parçası olduğuna ve Venedik topraklarıyla bir tür tampon bölge oluşturduğuna dikkat çeker. Bir serhad bölgesi olmanın getirdiği bütün avantaj ve dezavantajlara sahip olan bu sancağın nüfusu her zaman savaşa hazır durumdaydı ve sınırın her iki tarafından karşılıklı olarak sayısız düşman akınları yapılmaktaydı. Klis’teki Osmanlı savunma sistemi, incelenen dönem boyunca hem para hem de yiyecek bakımından yetersiz kalmakta ve bu durum sistemin etkinliği üzerinde kesinlikle olumsuz bir etkiye sahip olmaktaydı. Sancak ekonomisi temel olarak sığır yetiştiriciliği ve tarıma dayalıydı, üçüncü sırada el sanatları geliyordu. Sancakta büyük bir şehir gelişme gösterememişti ve nüfusun büyük çoğunluğu, yavaş yavaş yerleşik bir yaşam tarzına geçen çok sayıda yerleşik Ulah’ın yaşadığı kırsal alanlarda yaşamaktaydı.

Klis sancağı üzerine yapılan en detaylı çalışma olmasının haricinde kırk yıldan fazla bir süredir çalıştığı Bosna coğrafyası üzerine yapılan en önemli yayınlardan biri olan bu kitabın Türkçeye kazandırılması hem Balkan çalışmaları hem de Osmanlı sosyo-ekonomik çalışmaları açısından çok kıymetli olacaktır. Araştırmacılar Fazileta Hafızoviç’in böylesine büyük bir vukufiyetle okuyucularına sunduğu bilgiler sayesinde Batı Bosna ve Dalmaçya bölgesinin tarihsel demografisi ve sosyo-ekonomik koşulları hakkında konuyla ilgili doyurucu bilgilere ulaşma şansını yakalayacaktır.